

PLAĢIĀTS AKADĒMISKAJĀ VIDĒ

Marta Ābula zinātnisko grādu *Dr. iur.* starptautiskajās tiesībās ieguvusi Latvijas Universitātē (LU) (2014). Doktorantūras laikā stažējusies Zalcburgas Universitātē. Maģistra grādu ar izcilību ieguvusi *Universidade Catolica Portuguesa*. Docente Rīgas Stradiņa universitātes (RSU) Eiropas studiju fakultātē, docē arī LU Biznesa, vadības un ekonomikas fakultātē. RSU vada nodarbību ciklu docētājiem par rakstu darbu oriģinalitātes un labošanas noteikšanas rīka *Turnitin* izmantošanu. Pētnieciskos rezultātus prezentējusi vairākās starptautiskās zinātniskās konferencēs Baltijas valstu pilsētās, Londonā, Stambulā un Romā.

Raksturvārdi: plaģiāts, akadēmiskais godīgums, intelektuālā īpašuma tiesības.

Ievads

Izpratnei par plaģiātu ir būtiska loma, lai augstākās izglītības iestādēs garantētu akadēmisko godīgumu. Tēmu aktuālu padara straujā tehnoloģiju un komunikācijas kanālu attīstība. Laikā, kad tiek diskutēts par augstākās izglītības kvalitāti, attieksme pret plaģiātu vairs nevar būt tikai formāla. Lai gan Latvijas un ārvalstu vadošajās universitātēs ir pieņemta formāla akadēmiskā godīguma politika, prakse liecina, ka plaģiāts akadēmiskajos darbos joprojām pastāv un tā veidi ir paplašinājušies. Tēmas galvenā problēma ir vienotas nostājas neesamība par plaģiāta būtību, veidiem un pieļaujamību dažādos akadēmiskajos un pētnieciskajos darbos, kā arī par sekām, kam jāiestājas, konstatējot plaģiātu. Par to liecina fakts, ka dažas augstskolas tomēr nav izstrādājušas akadēmiskā godīguma politiku, kas ietvertu arī plaģiāta skaidrojumu. Akadēmiskā

godīguma politika universitātēs ir svarīga ne tikai tāpēc, lai novērstu plaģiāta gadījumus un paredzētu soda sankcijas, bet arī lai izglītotu gan studentus, gan docētājus par plaģiāta būtību un tā veidiem un novērstu tā pieļaušanu. Attīstoties komunikācijas tehnoloģijām, svarīgi norādīt, ka plaģiātu akadēmiskajos darbos palīdz novērst ne tikai docētāju un recenzentu vērība, bet speciālas programmas, kuru mērķis ir noteikt darba oriģinalitātes līmeni. Pozitīvi vērtējams, ka šādas programmas arvien plašāk tiek izmantotas arī Latvijas augstskolās.

Kopumā būtiski ir ne tikai akadēmiskās vides, bet arī sabiedrības uzmanību vērst uz plaģiāta problēmu akadēmiskajā vidē, lai nodrošinātu izglītības sistēmas kvalitāti un sekmīgu izaugsmi Latvijā. Šajā rakstā autore salīdzinās izpratni par plaģiātu starp dažādām Latvijas un ārvalstu augstākās izglītības iestādēm un skaidros plaģiāta veidus. Raksta nobeigumā autore sniegs priekšlikumus plaģiāta novēršanai studentu rakstu darbos, mazāku uzmanību veltot docētāju un zinātnieku iespējamajiem plaģiāta gadījumiem.

Plaģiāta jēdziens un veidi

Plaģiāta jēdziens tiek samērā plaši definēts gan zinātniskajā literatūrā, gan augstskolu iekšējās kārtības dokumentos. Piemēram, Svešvārdu vārdnīca skaidro, ka „plaģiāts (lat. plagium „nolaupīšana”) ir cita autora darba vai tā daļas (literāra, zinātniska darba, izgudrojuma u. tml.) uzdošana par savu, publicēšana ar savu vārdu vai pseidonīmu”¹. Savukārt plaģiāta skaidrojums augstskolu dokumentos rodams, piemēram, noteikumos par akadēmisko godīgumu u. c. Kopumā visos skaidrojumos plaģiāts tiek nosodīts un tā veicējam iestājas negatīvas sekas². Tas norāda, ka akadēmiskajā vidē plaģiāts ir strikti nosodāms, lai nodrošinātu ticamus un pārskatāmus pētījumus un garantētu izglītības kvalitāti.

1. tabulā norādīts, kā atsevišķas Latvijas augstskolas ir definējušas plaģiātu.

Apkopojot plaģiāta definējumus, Latvijas akadēmiskajā vidē par plaģiātu tiek uzskatīta citu darbu vai tā daļu, atzinumu, domu un ideju uzdošana par savu un/vai tālāka paušana bez atsaucē uz attiecīgo autoru. Visdetalizētāk plaģiāts skaidrots RISEBA Nolikumā par plaģiātismu, kurā noteikts, ka „par plaģiātismu tiek uzskatīts arī akadēmiskais darbs vai tā fragments, kas pēc struktūras un argumentācijas atbilst cita autora darbam”³.

Izpētot vadošo ārvalstu augstskolu mājaslapas, autore konstatē, ka plaģiāta skaidrojumam veltīta ļoti nopietna uzmanība. Skaidrots, kas ir plaģiāts, kādi ir tā veidi. Sniegtas arī pamācības, kā izvairīties no plaģiāta akadēmiskajos darbos. Tā, piemēram, Hārvarda Universitātes plaģiāta politikā norādīts, ka akadēmiskajos darbos nav pieļaujama citu ideju vai vārdu izmantošana bez pienācīgas

1. tabula

Plaģiāta definīcijas salīdzinājums atsevišķās Latvijas augstskolās

Nr.	Augstskola	Plaģiāta definīcija	Avots
1.	Latvijas Universitāte	Plaģiāts – cita autora publicētu vai npublicētu darbu (t. sk. vārdu, izteikumu u. c.) izmantošana, nenorādot precīzu atsauci uz attiecīgo autoru un/vai darbu.	Noteikumi par akadēmisko godīgumu Latvijas Universitātē
2.	Rīgas Stradiņa universitāte	Plaģiāts – citas personas izteikto vai uzrakstīto domu tālāka paušana savā vārdā, nenorādot precīzu atsauci uz attiecīgo autoru un avotu.	Rīgas Stradiņa universitātes Studiju reglaments I
3.	Rīgas Tehniskā universitāte	Plaģiāts – cita autora publicētu vai npublicētu darbu (t. sk. vārdu, izteikumu u. c.) izmantošana, nenorādot precīzu atsauci uz attiecīgo autoru un/vai darbu.	Rīgas Tehniskās universitātes Akadēmiskā godīguma kodekss
4.	Rīgas Starptautiskā ekonomikas un biznesa administrācijas augstskola (RISEBA)	Plaģiātisms ir cita autora darba (publicēta vai npublicēta) vai ideju izmantošana bez atbilstošas atsaucē uz šo autoru. Par plaģiātismu tiek uzskatīts arī akadēmiskais darbs vai tā fragments, kas pēc struktūras un argumentācijas atbilst cita autora darbam.	RISEBA Nolikums par plaģiātismu
5.	Liepājas Universitāte	Ar plaģiātu tiek saprasts: citas personas tekstu, materiālu (piemēram, fotogrāfijas, attēli, tabulas, diagrammas, rokraksti u. tml.) un atzinumu uzdošana par savu.	Liepājas Universitātes zinātnisko darbu rakstīšanas un noformēšanas noteikumi
6.	Latvijas Lauksaimniecības universitāte	Plaģiātisms – cita rakstītāja vai runātāja ideju, frāžu, teikumu vai garāku teksta fragmentu izmantošana bez atbilstošas atļaujas vai pienācīgām atsaucēm.	Latvijas Lauksaimniecības universitātes Ētikas kodekss

Avots: veidojusi autore.

¹ Baldunčiks 1999.

² Sk., piem., Plaģiāts 2016.

³ RISEBA 2011.

atsauces. Uzsvērti arī vairāki plaģiāta veidi, īpaša uzmanība pievērsta plaģiātam, ko pieļauj studenti, tulkojot citu autoru darbus⁴. Līdzīgi arī Oksfordas Universitātes akadēmiskā godīguma un plaģiāta politikā norādīts, ka plaģiāts ir cita autora materiāla izmantošana, uzrādot to kā savu. Būtiski norādīt, ka Oksfordas Universitāte uzsvērusi: plaģiāts var būt radīts ne tikai ar nodomu, bet arī aiz neuzmanības, tomēr sekas paredzētas arī šādā gadījumā⁵.

Bieži robežas starp pārkāpumu un pieļaujamu rīcību ir sarežģīti novelkamas. Lai atvieglotu plaģiātu noteikšanu, tos klasificē pēc raksturīgām iezīmēm.

Viens no vadošajiem uzņēmumiem, kas piedāvā darba satura oriģinalitātes noteikšanas programmu *Turnitin*, ir raksturojis desmit plaģiāta veidus⁶. Tie ir:

- 1) citu autoru vārdu burtiska pārkopēšana jeb kopēšana;
- 2) nozīmīga apjoma teksta pārkopēšana no cita autora bez pienācīgas atsauces jeb pārkopēšana;
- 3) atslēgvārdu un frāžu nomainīšana darbā, saglabājot būtisku izmantotā avota daļu un nelietojot pienācīgu atsauci, jeb „meklēt–aizstāt” paņēmieni;
- 4) citu darbu daļu un/vai teikumu savienošana vienā tekstā, nenorādot pienācīgu atsauci, jeb samiksēšana;
- 5) savu iepriekšējo darbu daļēju vai pilnīgu izmantošana, nenorādot atsauci, jeb pašplaģiāts;
- 6) precīzi citētu darbu kombinēšana ar pārkopētām darbu daļām bez pienācīgas atsauces jeb hibrīda veidošana;
- 7) vairāku teksta fragmentu izmantošana no daudziem avotiem bez pienācīgas atsauces uz oriģinālajiem darbiem jeb mozaīka vai mikslis;
- 8) atsaukšanās uz neeksistējošiem avotiem vai neprecīza informācijas norādīšana bibliogrāfijā;
- 9) pienācīga atsaukšanās uz citu autoru darbu daļām, bet bez darba autora paša ieguldījuma jeb kompilācijas veidošana;

10) korektu atsauču izmantošana darbā, tomēr pārāk cieši saglabājot oriģinālā darba struktūru un saturu, jeb pārrakstīšana.

Vienā rakstu darbā var pastāvēt ne tikai viens plaģiāta veids, bet pat vairāki, padarot plaģiāta konstatēšanu sarežģītāku. Praksē vienīgi augstskola vērtē katra plaģiāta veida būtiskumu un sekas, kādas iestājas, ja tāds tiek pieļauts. Par plaģiātu tiek uzskatīts arī gadījums, kad tiek izmantots „rēgu rakstnieks”, proti, kad ir nolīgta persona, lai kādam studentam uzrakstītu akadēmisku darbu. Šādus gadījumus iespējams atklāt tikai tad, kad darbs jau tiek publiski aizstāvēts un kad aizstāvēšanas laikā komisijai rodas pamatotas aizdomas, ka students pats savu darbu nav rakstījis. Bet pierādīt šādus gadījumus bez studenta paša atzīšanās ir gandrīz neiespējami.

Plašākās diskusijas akadēmiskajā vidē ir par pašplaģiāta pieļaujamību un nozīmi akadēmiskajos darbos, kad autors izmanto savu iepriekšējo darbu fragmentu jaunā darbā vai pārfrāzē jau iepriekš izteiktās idejas⁷. Vērtējot pašplaģiātu, tiek norādīts, ka tādējādi būtībā darba autors pasniedz jau vienreiz izstrādātu darbu/pētījumu kā jaunu un tā maldina lasītāju⁸. Augstskolā students, izmantojot iepriekš paša izstrādātu darbu vai tā daļu jaunā darbā, var pat iegūt kredītpunktus, lai gan iepriekš tos jau ir saņēmis par sākotnējā darba izstrādi. Autore uzskata, ka pašplaģiāta gadījumos akadēmiskos darbos svarīgi ir vērtēt katru gadījumu atsevišķi un vienotas vadlīnijas būtu grūti izstrādāt. Tomēr par ētisku nevar atzīt rīcību, kad jaunā darbā autors izmantojis lielu daļu no jau iepriekš izstrādātā pētījuma bez būtiska ieguldījuma no jauna.

Plaģiāta iemesli un nodarītais kaitējums

Neapzināts plaģiāts parasti tiek pieļauts studentu nezināšanas dēļ, taču apzinātos plaģiāta gadījumos iemesli var būt dažādi – tie var būt saistīti ar vēlmi gūt personisko labumu vai atzinību⁹, kā arī ar laika trūkumu¹⁰. Arī pārāk augstas prasības pret studentiem var būt

⁴ Harvard 2017.

⁵ University College Oxford 2015.

⁶ Turnitin 2012.

⁷ Blackman 2017.

⁸ Sk. Roig 2016; Scanlon 2007; Green 2002.

⁹ Callahan 2007.

¹⁰ Sandor 2013.

par pamatu plaģiātam. Proti, prasības studentiem veikt daudzus un plašus kvalitatīvus akadēmiskus pētījumus veicina plaģiāta izplatību, jo studentiem fiziski pietrūkst laika. Par vienu no biežākajiem plaģiāta veidiem tiek uzskatīta datu safabricēšana¹¹. Bieži iemesls ir nepieciešamo prasmju trūkums, lai radītu oriģinālu darbu. Atsevišķos pētījumos tiek norādīts, ka plaģiāta iemesls var būt arī nepietiekoši bargas sankcijas¹².

Svarīgi, ka plaģiāts, pirmkārt, ir autortiesību pārkāpums, tas nozīmē, ka plaģiāta pieļaušana ir prettiesiska. Tā turklāt uzskatāma par neētisku rīcību, jo pārkāpj arī augstskolu iekšējās kārtības noteikumus vai akadēmiskā godīguma politiku. Plaģiāta pieļaušana visvairāk kaitē pašam pārkāpuma veicējam, jo students pilnvērtīgi neizmanto izdevību iegūt jaunas zināšanas, prasmes un kompetences. Pārņemot visu cita autora veikto darbu vai daļu no tā, tiek apzagts oriģinālā darba autors un noniecināts viņa veikums, jo autors nesāņem tam pienākošos atzinību.

Būtiski uzsvērt, ka plaģiāts kaitē arī universitātes tēlam un reputācijai, jo, izsniedzot diplomu personai, kas veikusi plaģiātu, universitāte apliecina studenta iegūtās zināšanas un kompetences, kuras tam patiesībā ir tikai daļēji. Tāpat tiek bojāta arī tā docētāja reputācija, kura studiju kursā plaģiāts pieļauts un nav atklāts, jo students saņem sekmīgu vērtējumu par neoriģinālu darbu.

Studentam, kas veicis plaģiātu, jāreķinās, ka plaģiāta atklāšanas gadījumā var iestāties sekas, kas var būtiski ietekmēt tā akadēmisko karjeru, proti, pat eksmatrikulācija bez tiesībām atjaunoties studijām augstskolā.

Plaģiāta novēršana

Studentu negodprātība un komunikācijas tehnoloģiju attīstība rada nepieciešamību izstrādāt augstskolās kompleksus risinājumus. Ņemot vērā, ka plaģiāts būtiski apdraud augstskolu reputāciju, tieši augstskolām ir jādoma par akadēmiskā godīguma politikas izstrādi un tās iedzīvīnāšanu akadēmiskajā vidē, lai mazinātu plaģiāta gadījumus. Pirmkārt, augstskolas

to var darīt, izglītojot gan studentus, gan docētājus par plaģiātu – tā nozīmi, veidiem un sekām, piemēram, rīkojot seminārus vai izstrādājot vadlīnijas par plaģiāta izvērtēšanu. Akadēmiskā godīguma politika augstskolās nedrīkst palikt tikai par formālu dokumentu, kuru studenti mācību procesā nav pat izlasījuši.

Jāņem vērā, ka tehnoloģijas ir veicinājušas ne vien plaģiāta izplatību, bet arī tādu programmu attīstību, kas palīdz novērst plaģiātu. Vairākas Latvijas augstskolas ir pievienojušās vienotajai starpaugstskolu datorizētajai plaģiāta kontroles sistēmai. Nepilnība ir tā, ka tiek pārbaudīti tikai noslēguma darbi.

Vienīgi dažas augstskolas plaģiāta izvērtēšanai ir pievērsušās ne tikai tad, kad tiek iesniegts noslēguma darbs (bakalaura darbs, maģistra darbs u. c.), bet jau pārbaudot rakstu darbus studiju kursa laikā. Rīgas Stradiņa universitātē, Rīgas Juridiskajā augstskolā un Rīgas Ekonomikas augstskolā jau vairākus gadus tiek lietots pasaules vadošajās universitātēs izmantotais rakstu darbu oriģinalitātes satura noteikšanas rīks *Turnitin*. Tas automātiski pārbauda, cik procentu darbā ir neoriģināla satura, izvērtējot vairākus miljardus mājaslapu, zinātnisko darbu, grāmatu un jau iesniegtos studentu darbus. *Turnitin* rīks ļauj plaģiātu novērst jau studiju kursu laikā. Tas studiju gados būtiski veicina izpratni par plaģiātu un izglīto studentu par akadēmisko godīgumu un ētisku rīcību, iesniedzot darbus.

Novērst plaģiātu var palīdzēt arī pietiekami skaidras un nopietnas soda sankcijas, kuras augstskolām jānosaka un jādara zināmas studentiem. Tās nedrīkst būt tikai formālas, bet nepieciešams tās praktiski īstenot, lai radītu precedentus, kas noderētu kā preventīvs līdzeklis.

Secinājumi

Plaģiāta tēma aktualizējas, attīstoties komunikācijas tehnoloģijām. Tā ir cieši saistīta ar augstākās izglītības kvalitāti. Lai plaģiātu novērstu, jāizmanto kompleksi risinājumi. Augstskolas, izsniedzot diplomus, ir atbildīgas par augsti kvalificētu profesionāļu sagatavošanu, tāpēc ir tieši atbildīgas par akadēmiskā godīguma iedzīvīnāšanu akadēmiskajā vidē un

¹¹ Decoo 2002.

¹² Turpat, sk. arī Sudmale 2016.

studentu un docētāju izglītošanu par plaģiātu un tā sekām.

Latvijas augstskolām būtu jāpārņem ārvalstu augstskolu pieredze, ne tikai formāli definējot plaģiāta būtību, bet izglītojot studentus un docētājus par veidiem, kā izvairīties no plaģiāta un kā ievērot akadēmisko godīgumu

zinātniskajos pētījumos. Tas ir svarīgi ne tikai studentiem, bet arī pētniekiem. Mūsdienās augstskolām ir pieejams pietiekami plašs instrumentu klāsts, kas palīdz cīņā ar plaģiātu, tomēr maz ticams, ka to izdosies izskaust pilnībā, jo plaģiāta vēsture ir sena un tehnoloģijas attīstās arvien straujāk.

VĒRES

Baldunēks, J. (red.) (1999) *Svešvārdu vārdnīca*. Rīga : Jumava.

Blackman, J. (2017) Self-Plagiarism. *SSRN Legal Scholarship Network*. Pieejams: <https://ssrn.com/abstract=2919642> (30.04.2017.).

Callahan, D. (2007) *The Cheating Culture: Why More Americans Are Doing Wrong to Get Ahead*. New York : Houghton Mifflin Harcourt.

Decoo, W. (2002) *Crisis on Campus: Confronting Academic Misconduct*. Cambridge : MIT Press.

Green, S. P. (2002) Plagiarism, Norms, and the Limits of Theft Law: Some Observations on the Use of Criminal Sanctions in Enforcing Intellectual Property Rights. *The Hastings Law Journal*, 54(1). Pieejams: <http://www.english.illinois.edu/people/faculty/debaron/380/380reading/greenplagiarism.pdf> (30.04.2017.).

Harvard Plagiarism Policy (2017) Pieejams: <http://isites.harvard.edu/icb/icb.do?keyword=k70847&pageid=icb.page355322> (30.04.2017.).

Plaģiāts studiju procesa darbos: kā konstatēt un novērst (2016) *Jurista Vārds*, 22 (925), 24–32.

RISEBA (2011) *Rīgas Starptautiskās ekonomikas un biznesa administrācijas augstskolas Nolikums par plaģiātismu*. Pieejams: <http://e.riseba.lv/mod/folder/view.php?id=26781&lang=lv> (30.04.2017.).

Roig, M. (2016) Avoiding plagiarism, self-plagiarism, and other questionable writing practices: A guide to ethical writing. *United States Department of Health & Human Services, Office of Research Integrity*. Pieejams: <https://ori.hhs.gov/sites/default/files/plagiarism.pdf> (30.04.2017.).

Sandor, S. (2013) Plagiarism in the Academia: NISPA Conference paper. Pieejams: <http://www.nispa.org/files/conferences/2013/papers/201306190926520.Sandor.pdf> (30.04.2017.).

Scanlon, P. M. (2007) Song from myself: An anatomy of self-plagiarism. *Plagiarism: Cross-Disciplinary Studies in Plagiarism, Fabrication, and Falsification*. Ann Arbor, MI : MPublishing, University of Michigan Library, 62. Pieejams: <http://quod.lib.umich.edu/p/plag/5240451.0002.007/--song-from-myself-an-anatomy-of-self-plagiarism?rgn=main;view=fulltext> (30.04.2017.).

Sudmale, S. (2016) Kompleksas plaģiāta ierobežošanas nepieciešamība Latvijas augstskolās jeb noklusētais par plaģiātu. *Jurista Vārds*, 22 (925), 11–17.

Turnitin (2012) *White paper: The Plagiarism Spectrum*. Pieejams: <http://www.ed.ac.uk/files/atoms/files/10-types-of-plagiarism.pdf> (30.04.2017.).

University College Oxford (2015) *Plagiarism and Academic Integrity*. Pieejams: https://www.univ.ox.ac.uk/sites/www4.univ.ox.ac.uk/files/Plagiarism%20and%20Academic%20Integrity_0.pdf (30.04.2017.).

Summary

Marta Ābula

Plagiarism in Academic Environment

Plagiarism is highly relevant issue in today's education and is closely connected to the quality of educational system in Latvia. Plagiarism has been around for ages, but today's technologies have helped to spread it in academic environment like never before. In the article author compares definitions of plagiarism within various universities in Latvia and analyzes reasons and consequences of plagiarism. She concludes that universities are responsible for restricting plagiarism and technologies for this purpose should be used more often. Some of the universities in Latvia in their courses use TurnitIn – originality checking and plagiarism prevention service. It is suggested that institutions of higher education in Latvia should also follow the practice of universities abroad and educate students and professors about plagiarism and its consequences. Academic integrity policy should no longer be only a formal instrument in fight against plagiarism, but should also be practiced extensively.